

H. Ots

ERK

S i s u :

Edg. Kant: Lähteks.

V. Nõges: Meie põhiseaduse muutmiskord kergemaks.

H. Tammer: Võlalaviin.

L. Sepp: Kapitalismi kriis.

NR. 1 · J A A N U A R · T A R T U · 1 9 3 3

AR EESTI
RAHMUS-
RAAMATUKOGU

ÜLD-MAJANDUS- JA KULTUURPOLITILINE AJAKIRI

NR. 1

J A A N U A R 1 9 3 3

1. AK.

L ä h t e k s.

Rahvuslus on dünaamiline jõud, mis sama rahvuse eluajal võib tõusta ja langeda. Ainult seal, kus rahvuse elujõud pole hääbunud, toovad mitmesugused tegurid tervendava tõuke rahvusliku teadvuse tõusuks. Selle eeldusiks on kas ideaalsemate ühiseväärtuste nõudlemine, kõvenenud sisetung ühishoominguks, või väline surve, ühine hädasoht ja mure, ka ühine häbi ja alandus.

Nende eelduste poolest erineb meie olevik ja minevik tunduvalt. Väline surve ja ühine alandus, ühised hädad ja mured on olnud pikka aega tähtsaks kokkuhoidmise tegureiks ja rahvusliku meelsuse hiivajaiks. Maa-reform, omavalitsus, sotsiaalseadused, emakeelne kool, need olid iseseisvusest vähemusrahvuse, n a t s i o n a l i t e e d i, peamisi ühispüüdeid. Selliseid nõudlusi kandsid ta enam-vähem korrastatud osad ja nende juhid. Neil on suuri teeneid rahva enesemääramise võitluse juhtimisel ja riikliku iseseisvuse saavutamisel.

Rahvusluse tõusu eeldused olevikus on aga mitmeti teissugused. Kes oleviku ülesandena näeb vaid iseseisvuse säilitamist ja ühiskonna tänapäeva jooksvate küsimuste lahendamist, see minetab suurelt jaolt ülesande, mis eelmisele paratamatult peab järgnema: välissurve mõjul kokkuhoidnud vähemusrahvusest ümberkujunenud iseseisvale riigirahvusele, n a t s i o o n i l e, selle iseolemise kokkuhoiu sisemiste pidemete ja tulevase arengu mõtte, sisu ja vormi andmise.

Riigiks organiseerunud rahvus on kõigepealt elu, elu riisiko, õiguste ja tungidega, tuleviku nõuete ja perspektiividega. Ta vajab iseseisvale rahvusele väärilist ja ta eeldusile ning asendile kohast ideoloogiat, positiivset rahvuslikku programmi, mis küllalt haaravalt, tõenäoliselt ja selgesti viitaks, kuhu tahame ja igatseme liikuda oma riikliku iseseisvuse abil. Tänapäeva ühiskond on vastukäivate huvide reaalne paljus, on vahelduvate huvide kooselu viimane põlv. R a h v u s on aga palju suurem, ta on kõrgemaid sihte kandev ja jätkuv side minevate ja tulevate põlvete vahel.

Elame praegust siirde-ajajärgus, iseseisvumisega saavutatud tõusule järgnenud mõõnaorus. Erakondlikud-ühiskondlikud vastuolud varakult kujunenud, enne kui küünitud uute, kaugemate rahvuslike ühistähiste *volonté générale*'ini, ei lasknud see mõõn end kaua oodata.

Põhjusi selleks on palju. Selle asemel, et ilmekalt kätte näidata rahvuse suuri ühisülesandeid, kujundada positiivne rahvuslik eeskava, on katsetud sotsiaalseid küsimusi kuidagi lahendada, nagu igapäevane elu on need edasilükkamatult toonud päevakorda või alles siis, kui aeg on osutunud teotsemiseks juba hiliseks. Selle asemel, et kõiki ergutada ühisülesannete teostamisele, on pigemini jooksvalt õhutatud vastuolusid, on enamasti püütud kanda ühiskonna erinevate osade vastukäivaid soove või ülimalt katsetatud kompromisside abil neid erihuvisid rahuldada nii, et „hundid oleksid söönud ja lambad säilitatud“.

Kinniolek päevaküsimusis, vastuolude lõkketule erakondlik kohendamine, kiht kihi vastu, maa linna vastu, sotsiaalse valiku ja tõusu surumine erakondliku truuduse kontrollaparaadi alla, rahvamajanduse lõhestumine parteimajandusiks, parteihuvide jäme enandumine, erakonnataktika täieline valitsemine närbunud poliitilise programmi üle, heroismi tähelepandamatus mõjuvõimelisis poliitilisis ringkonnis, rahulolematuse hiive laialdasis rahvahulgis ja muud kaaslevad nähtused üldise majandusliku surutise taustal, — need on kokkuvõtlikult loendades sotsiaalse kriisi, süvendatud ja süveneva antisotsialiteedi peamisi iseloomujooni. Tänapäeva ühiskondlikus lõhenemises peituvat hädaohtu tõstab veel rohkem klasside „sihiteadlik“ valitsusvõimu vallutamise püüd, et siis „iseoma jõuga“ rahuldada omi ühekülgseid huvisid, või ka suurkapitali mõjuavaldu, mis tahab riiki liitlasena kasustada või kui vastast neutraliseerida.

Sotsialiteedi tase on aga usaldusväärseks baromeetriks, millest võib lugeda riigi tugevust või nõrkust. Seal, kus ühiskonnas paratamatult erinevad kihid ei ole leidnud rahuldavat *modus vivendi*'t, kus ollakse üksteisega alaliselt vaenujalal, kus ei ole tasakaalustavat ega juhtivat üldtahet, kus ei tunnetata küllalt sügavalt rahvuslikke ühisülesandeid, mille nimel kestvad pingutused ja võitlused raskustega omandaksid mõtte ja tähenduse kaugemas perspektiivis, — seal halvatakse riigi tegujõud.

Ei ole ime, kui sellises olustikus, kus laialdasis hulgis on tekkinud rohkesti pettumust olemasolevasse, ent kus rahvuse elujõud on ometi püsi-

nud ärevas ootuses paremusele, hakatakse üha pingsamalt otsima uusi teid tulevikku. Ei ole midagi erilist, kui märgiline osa meie ühiskonna rahvuslikult meelestatud ringkondadest on jäänud väljapoole erakondi või kui ühinetakse erakondlikule kuuluvusele vaatamata rippumatuisse koondistesse, et sel teel aidata kujundada ja sisustada seda, millest meil on vajak suur — rahvuslikku ideoloogiat, positiivset rahvuslike ülesannete kava ja ühistahet ning meelt nende teostamiseks. See on õieti tervenemise tunnus. Elame küll veel rahvusliku ja sotsiaalse laine õnaruses, kuid uue tõusu ootel, mille hari peab tooma uue orgaanilise ühiskonnavormi ja äratama uued kaugemad rahvuslikud ülesanded.

On hakatud laialdaselt lootma põhjanevat ja järsku pööret paremusele põhiseaduse muutmisest. Kaheldamata on see üks neist vahendeist, mis aitavad ületada raskeid sotsiaalseid kriise. Enamik Euroopa põhiseadusist on tekkinud ühe ja sama teema teisendena, nad on paremad või halvemad koopiad ühest ja samast mustrist. Suur osa mitmesuguste riikide sisepoliitilisest rahulolematusist sõltub ühel või teisel määral nende abstraktsete ning laenatud skeemide ja ajalooliselt kujunenud rahvuslike iseduste vahelisest hõõrumisist. Erinevate ühiskondlike aluste ja erinevate rahvuslike iseloomujoontega riigid suudavad peaaegu sarnanevais põhiseaduste raudkingades samavähe mugavalt sammuda nagu erinevad inimesed samanumbriilis vabrikusaabastes. Seetõttu on loomulik, kui rahvuslik liikumine peab põhiseaduse muutmist täiesti vajaliseks, taotleb muutmist, mis arvestaks rohkem kui seni meie omapära ja tõeliste eeldustega. Seetõttu tuleb praegusse juriidilisse võimuorganisatsiooni suhtuda kriitiliselt ja tunnustada, et rahvuse ja riigi kui kõrgema ühiku saatuse on tähtsam kui ükski antud poliitiline kord.

Kuid selle juures ei saa unustada, et põhiseaduse muutmise ei tähenda kaugeltki kõike ega õnnestu ka alati. On küllalt näiteid, mis tõendavad, kui vähe ka peale teostatud konstitutsiooni muutmisi riik kattub põhiseadusega. Seda nagu ei taha märgata need, kes kogu oma usu sisendavad režiimivahetusse: kergemal juhtudel valitsuse vahetusse, raskemal — põhiseaduse muutmisse. Lõppeks on kogu poliitiline organisatsioon peamiselt vaid vorm, millest tähtsam on eluline sisu. Solidaarsusele, sotsialiteedile ja rahvuslusele tendeeriv liikumine peab võitlema mitmel rindel, et üldsuse nimel saavutada ühikuliste ja kõrgemate ülesannete täitmist. Selliste suurte ülesannete õnneliku lahendamise vältimatuks eelduseks on, et ei tunnustata end solidaarseks ühegi üksikest ründava klassihuviga suuremal määral, kui see on vajaline objektiivseks rahvuslikuks otstarbeks.

Rahvuslik riigikontseptsioon ei tunnusta riiki ainult üksikindiviididest koosneva summana, vaid näeb selles iseoma eluga tõelist isedust. Sellise riigiiseseaduse kandjaks on rahvus, kelle saatuse eest on ühtlasi vastutav riik. Riigi ja indiviidi vahel ei ole seega põhilist konkurentsi, vaid nad rööbistuvad ajaloos rahvusliku liikumise kandjana. Juhul, nagu meil, kus

rahvuslus omab veel madalavõitu taset, ei ole alandav, vaid on vajaline rahvuslust püstitada praktilis-politilise programmina. Seda nõuab eriti aeg, millal üksikute inimeste mured ja erakondlike rühmitiste püüdlused ähvardavad kõigil kasvada üle pea ja millal riigilt vaid nõutakse.

Rahvus ei ela ainult leivast ja naudingust, vaid kannab riigi mõtet, ülesandeid ja sihte. Kõigi, eriti riigimeeste ülimaldseks kohustuseks on õieti mõista neid ülesandeid ja sihte, kõigi jõududega roolida nende poole. Ainult sel teel saavutab rahvus üha täiustuva iseduse ja suudab täita oma missiooni teiste seas. Iseseisva rahvusriigi püsimiseks ei piisa aga riigivormist ja omavalitsuste jõudlusist. Riigirahvusel peab olema võime väärtuslikku ja omapärast lisada inimessoo kultuurile. Sellega leiab rahvusriik kui eluvorm oma loomuliku täienduse kultuurvormina. Viimases kulmineerib rahvusriigi mõte.

Etnograafiliselt situeerituna Põhja-Euroopas slaavi ja germaani rahvaste vahel on säilinud ainukeste avansseerinud ja ühisest kannust võrsunud soome rahvastena Eesti ja Soome, kes jõudnud iseseisva riigikorralduseni. See vahemine asend võib teatavas olustikus politiliselt kujuneda hädaohtrikuks, kuid teisalt on see ka elukindlustuseks, samalaadiliseks nagu me näeme seda evivat Hollandit, Belgiat või Šveitsi.

Sellest omalaadilisest asendist, etnopsüühilisist eeldusist ja ajaloolisest ühissaatusest ning kujunenud omapära sugemeist tuletub loomulik alus, millel baseerub rahvusliku iseolemise mõte ja järgnevad ülesanded, mille teostamine peab viima rahvusliku arengu sihtidele. Need rahvusriigi alul aimatavad sihid peavad omandama üha selgema vormi ja sisu. Nad tulevad edasi arendada terves kooskõlas asendi, looduslike ning rahvastikuliste eelduste ja eluruumi ning rahvastiku suhete ümberkujundamisega.

Eesti ja Soome sarnlev asend ja päritolu ning ajalooline missioon koos mõlema arvulise vähesusega seavad iseendast nõude intensiivsemaks koostööks kui seni, esijoonel kultuurilises töös ja suunitelus. Mõlema ühine ülesanne on viia lähedased rahvused edukale arengule, mis õigustaks nende olelu suuremaarvuliste rahvaste vahel. Suurema eluühiku ja kõrgema eluning kultuurivormi moodustamine mõlema poolt ühiselt võib teostuda siis, kui nad on ajaloolises perspektiivis ja ühisel kultuuritöös küpselt leiutanud oma ühise ülesande germaani ja slaavi maailma vahel.

Kuuludes maakera põhjapoolseimate kultuurirahvaste sekka on meie territoriaalsed eeldused kultuuriväärtuste loomisel vajalise majandusbaasi kujundamiseks tagasihoidlikud. Sellest järgneb kultuuripolitilisele suunitelule teine — majandusepolitiline-maksiim: edukaimaks võitlusvahendiks majanduslike hüvede tootmisel peab meil eriti olema neisse sisendatud kvaliteeditööväärtused. Riigi ja kutseorganisatsioonide ühiseks ja esmaliseks ülesandeks rahvusele vajalise küllaldase majandusbaasi ja elatis-

taseme loomisel on seega kooskõllaliselt eriti kõrge tööoskuse, otstarbeka korralduse ja väärtuste vahetuse ning osituse kujundamine.

Pealegi nõuab rahvastiku väiksus niikuinii erilisel kvaliteedi rõhutamist. Ainult sel teel suudetakse korvata seda, mis kvantitatiivselt on takistavaks eduteguriks. Rahvusliku sünoikeesi kvalitatiivse tõusu peamiseks eeldusiks on aga tõhus ja hoolas sotsiaalne valik, mis kindlustab väärtuslike elementide ülestõusu. See saavutatakse sõelaprotsessi kaudu, mida toimetavad kõik ühiskondlikud organid rahvuse ülimate sihtide huvides. Sõelaprotsessi puhtuse eest on tarvis eriti hoolitseda, sest „erakondliku truuduse“ nõudmine ei ole mitte tunnuseks kvaliteedile, vaid ähvardab meil just sotsiaalset sõela rängalt ummistada. Teisalt ei saa unustada, et haridus- ja kasvatusorganite sõel on meil sageli rohkem nimeline kui tõeline. Selektiooni printsiibi mõjuvam teostamine eeskätt riigi poolt ülalpeetavais haridusasutis on seega edasilükkamatu nõue. Riik otsib mitte ainult orgaanilist, vaid ka võistlusvõimelist ühiskonda omale aluseks ning täiendiks rahvusele, territooriumile ja majapidamisele.

*

Need on laiaast laastust küsimused, mille käsitlemise rahvuse huvide seisukohalt on enesele juhtnõõriks seadnud Rahvuslaste Klubide poolt väljaantav ajakiri.

Meil on küll humanitaristlikult aluselt soetatud teatavat kirjavara, on internatsionalistlikult ja kihihuviutilitaristlikult seisukohalt korraldatud aegunud sotsiaaldoktriinide ühekõlgset propagandarõnnakut, kuid meil puudub sotsiaalsete probleemide käsitletu tõsikriitilise ühiskonnateaduse vastsete saavutiste abil.

Meil on rohkesti ajakirju ja organisatsioonide, kuid meil ei ole veel seni kujunenud organit, mis käsitleks ja ergutaks meie rahvuslikke õld-, majandus- ning kultuuripõlitilisi küsimusi integraalsemalt, põhjalikumalt, õhtlasi aktuaalselt ja peibutusvabalt.

Seda vajakut õritab täita „ERK“.

Edg. Kant.

Meie põhiseaduse muutmiskord kergemaks.

I. Põhiseaduse muutmistarve. — Põhiseadus peab olema muudetav ning täiendatav. Põhjendeid esitatud väite tõestamiseks ei tarvitse otsida tänapäev riigifilosoofilisist kaalutlusist, kuna põhiseaduse muutmisvõimaluse vajalikus on tingitud puhtpraktilisist elunõudeist. Eks ole seda mõistnud õieti tuntud riigiõiguslane G. Jellinek tunnistades, et „Konstitutsioonid, nagu kõik teisedki seadused, on paigutatud vältimatu tarvisusega ajalooliste sündmuste keerisesse, tunnustatagu seda või mitte,“¹⁾ ja juba N a p o l e o n g i lausudes: „Põhiseadused on aja tooted, seepärast jäetagu võimalikult avarad piirid nende parandamiseks ning täiendamiseks.“²⁾

Põhiseadus peab olema muudetav, kui eelistada ühiskondlikus arengus evolutsiooni revolutsioonile ning kui soovida, et põhiseadus püsiks aastakümneid ning -sadu kokkukõlas selle rahva poliitilise ilmavaatega, kelle riiklikku elu ja korraldust rajatakse ning arendatakse vastavalt tema juhistele. Kuigi põhiseadus oma sünnipäevil ning võib-olla ka lähemal järgnevail aastail kajastab täielikult oma kaasaja valitsevat poliitilist meelust ning arusaamist, siiski oleks raske teda tunnustada igavesti muutmattult püsivaks monumendiks, kuna ta on püstitatud ometi inimese, ühepäeva-olendi poolt, kelle mõistus on piiratud ajaliste ning ruumiliste mõistetega. Pealegi ei tohi unustada, et tänapäeva põhiseadused oma tervikus ei esita õigusteadlaste süstemaatilise ning pikema-ajalise töö tulemust, nagu seda on kahtlemata kaasaja parimad tsiviilõiguse koodeksid. Nad osutuvad küll mõnikord teoreetiliste kaalutluste saavutiseks, kuid sellelgi korral hoopis vähemas ulatuses, kui seda tavaliselt arvatakse; igal juhtumil aga pole nad kunagi eranditult üksnes teooria sünnitised. Isegi filosoofide sajandi põhiseadused on sisult väga mitmeti oma kaasaja ning ümbritseva olustiku peegelpiltideks. Tänapäeval on nad tervikuna säärased.³⁾

Kord loodud põhiseadus on ajalooline moodustis. Ta on lehekülj rahva ajaloo, raiutud sinna oma aja vasaraga. Ajalugu jätkab oma käiku ja ei peatu ka ühiskonna poliitilise meelsuse ning eesmärkide areng. Nii

¹⁾ Jellinek, G.: *Verfassungsänderung und Verfassungswandlung*. 1906. Lk. 2.

²⁾ Pellet de la Lozère: *Opinions de Napoléon sur divers sujets de politique*. Kap. XVI. Lk. 151. Tsiteeritud W. Hildesheimer'i teose järgi: *Über die Revision moderner Staatsverfassungen*. Tübingen, 1918. Lk. 9.

³⁾ Vrd. Borgeaud, Ch.: *Utšreždenije i peresmotr konstitutsi*. Pervod P. Vössotskoi pod redaktsijej F. F. Kokoškina. Vöpusk I. Moskva, 1905. Lk. 3.

saabub varem või hiljem aeg, kus põhiseadusse paigutatud norme osutub eluvõõraks muutunud olustikule ning talumatuks antud riigi kodanikkonna enamusele. Kui sääresteks juhtudeks ei oleks ette nähtud võimalusi põhiseaduse muutmiseks rahulikul, seadusandlikul teel, siis ei jääks teist teed säärase irratsionaalse tõelisuse ratsionaliseerimiseks, kui ainult revolutsioon, mis aga ise sageli, just oma kahjulikkude kõrvaltulemustega, pole kaugeltki ratsionaalne vahend ühiskondliku elu edukaks arendamiseks ning edasiviimiseks.

Kuid kõige selle juures ei tuleks unustada veel üht, millele põhjendatult on juhtinud meil tähelepanu mõningaid aastaid tagasi Arn. Susi: „... kuna suur osa põhiseadusi on sündinud ärevail aegadel, nagu meilgi, sõdade ja siseriikliste vapustuste keerus, kui polnud aega rahulikult ja objektiivselt kaaluda, vaid tuli oma tulevase elu alused rajada püss ühes, labidas teises käes, siis on loomulik sattumine liialdusisse, ühekülgssesse teoretiseerimisse, mis hiljem, meelte jahtudes, tundub olevat õigustamata. On arusaadavad eksimised neil ajal, seda enam veel, et riigiteaduses pole vist ühtegi printsiipi, millele vastu ei vaieldaks mõnelt poolt. Ja vaevalt võibki teisiti olla, kui silmas pidada riigi ja ühiskonna vormide alalist muutumist uutesse. Nii mõnigi põhimõte seepärast, mis riigi rajamisel näis olevat iseendast mõistetav ja ainuõige, osutub aja jooksul eluvõõraks ja ebapraktiliseks, kui riik oma tegeliku elu elama hakkab.“⁴⁾

Tegelikus elus ongi nii välja kujunenud, et põhiseaduse muudetavus on uudsetes riikides leidnud ikka tunnustamist. Erinev ning mitmesugune on ainult neis põhiseaduse muutmisviisi ise. Selle probleemi lahendamisel tuleb leida teatav tasakaalupunkt kahe, iseenesest vastaka põhimõtte, nimelt muudetavuse ja stabiilsuse vahel. Põhiseadus peab olema ühest küljest kohastamisvõimeline muutuvale olustikule ning tegeliku elu nõuetele, kuid teisest küljest aga — ta peab kaitsma küllaldaselt riiklikku ehitist juhuslikkude ning vähekaalutud katsetuste eest. Põhiseadus peab olema muudetav, kuid selle juures tagama küllaldast stabiilsust. Nende kahe põhimõtte kokkukõlastamine on iseenesest poliitiline probleem, mille õigeks lahendamiseks tuleb arvestada kahtlemata antud rahva sotsiaalsühholoogilisi omuseid, tema poliitilist mentaliteeti. Lõpeks pole see midagi muud, kui teatud kompromissi saavutamine igas riigis leiduva edu-meelse ning alahoidliku ühiskondliku voolu vahel. Need mõlemad koos on paratamatult vajalised iga riigi organismis, kuna nad hoiavad teineteist äärmusse sattumast. Õige tasakaalu leidmine nende vahel ongi „pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus.“⁵⁾ Seepärast tuleb ka põhiseaduses neid voole lepitavalt rahuldada, tuleb leida nendevaheline kuldne kesktee.⁶⁾

⁴⁾ Susi, Arn.: Meie põhiseaduse muutmise kord. Vaba Sõna 1925, nr. 2, lk. 33.

⁵⁾ Eesti Vabariigi põhiseaduse sissejuhatuses.

⁶⁾ Vrd. ka Hildesheimer, W.: eestsit. teos, lk. 1 ja 10. Mainitud teosest asjastuhvitatut võib leida ülevaatliku ning kergestiloetava kokkuvõtte küsimuse kohta, kuivõrt ning millises ulatuses on lahendatud kõnesolev probleem põhiseadustes.

Kui läheneda kõnesoleva probleemi seisukohalt meie põhiseadusele, siis tuleb küll tunnustada, et seal on jäetud vähemalt põhiseaduse muutmisküsimuses tunduv ülekaal just alalhoidlikule voolule. Põhiseaduse muutmise teostamiseks on ette nähtud meil liiga raskepärane ning paindumatu iseloomuga kord, mis seetõttu pole kuidagi vastuvõetav meie rahvale ning tänapäeva elu kiirele tempole.

II. Meie põhiseaduse praegune muutmiskord. — Põhiseaduse muutmise algatamisõigus on meil rahval rahvaalgatuse korras ning Riigikogul harilikus korras.⁷⁾ Mõlemal juhul otsustab põhiseaduse muutmise rahvas rahvahääletuse teel.⁸⁾

Rahvaalgatuse korras toimub põhiseaduse muutmise järgmiselt. Soovib rühm kodanikke esineda nõudmisega põhiseaduse muutmise asjus, siis peavad algatajad koostama täpsa põhiseaduse muutmise-eelnõu ja selle teksti avaldama oma kulul Riigi Teataja lisas.⁹⁾ Peale selle algatajad peavad esitama Riigikogu juhatusesele oma kirjaliku nõudmise, millele on kirjutanud alla vähemalt 500 hääleõiguslikku kodanikku, kelle allkirjad kinnitatud linna-, alevi- või vallavalitsuse poolt.¹⁰⁾ Ühes kõnesoleva nõudmisega tuleb sisse maksta algatajail Riigikogu juhatusesele 500 krooni.¹¹⁾ Nüüd Riigikogu juhatus koostab rahvahääletuse nõudmise teksti, laseb selle trükkida ning saadab laiali trükitud eksemplarid linna-, alevi- ja vallavalitsustele allkirjade kogumiseks neilt hääleõiguslikelt kodanikelt, kes soovivad ühineda rahvaalgatuse nõudmisega.¹²⁾ Kui kahe kuu kestel, arvates põhiseaduse muutmise-eelnõu esitamisest Riigikogu juhatusesele rahvaalgatuse korras, korjub 25 000 allkirja, siis Riigikogu juhatus paneb eelnõu otse rahvahääletusele ilma Riigikogule esitamata ja annab tagasi ühtlasi sisse makstud 500 krooni.¹³⁾

Peale rahva on põhiseaduse muutmise algatamisõigus Riigikogul harilikus seadusandluskorras.¹⁴⁾ Põhiseaduse muutmise-eelnõuga on õigus esineda Riigikogule igal riigikoguliikmel, -rühmal ning -komisjonil ja Vabariigi Valitsusel. Eelnõu harutatakse ja võetakse vastu esmalt komisjonis ning siis Riigikogus. Riigikogus vastu võetud põhiseaduse muutmise-eelnõu paneb Riigikogu juhatus lõplikuks otsustamiseks rahvahääletusele.

Põhiseaduse muutmise-eelnõu, algatatud kas rahvaalgatuse korras või Riigikogu poolt, peab rahvale teada antama vähemalt kolm kuud enne rahva-

---

⁷⁾ Eesti Vabariigi põhiseaduse (= Ps.) 87. §.

⁸⁾ Ps. 88. §.

⁹⁾ Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus: Riigi Teataja 1926, 16, I, 17, 29. §.

¹⁰⁾ Sama 27., 28. ja 21. §.

¹¹⁾ Sama 30. §.

¹²⁾ Sama 31. §.

¹³⁾ Sama 36. ja 30. §.

¹⁴⁾ Vt. Ps. 87. §-i ning Riigikogu kodukorda: RT 1921, 33, I, 26.

hääletuse päeva.¹⁵⁾ Põhiseaduse muudatus peetakse rahva poolt vastu võetuks, kui eelnõu poolt on rahvahääletamisest osavõtjate enamus.¹⁶⁾

Mõlemad teed põhiseaduse muutmise algatamiseks on meil juba kasutatud. Rahvaalgatuse korras on seda teinud 1932. a. novembris neli kodanikku Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu juhatusel nimel.¹⁷⁾ Kuna nende poolt esitatud põhiseaduse muutmise eelnõu jõuab rahvahääletusele arvatavasti mitte enne 1933. a. juunikuud, siis sellest nähtub, et põhiseaduse muutmise käik rahvaalgatuse korras võib kesta meil üks või kaks kuud üle poole aasta. Põhiseaduse muutmise algatamine Riigikogu kaudu on toimunud meil kaks korda. Esimese algatuse tagajärjel teostus rahvahääletus 1932. a. augustis,¹⁸⁾ kus Riigikogu poolt esitatud põhiseaduse muutmise eelnõu lükati tagasi ümmarguselt 10 000 häälelise ülekaaluga. Teine algatus on aga praegu alles käimas. Põhiseaduse muutmise otsustamine Riigikogu algatusel toimub meil poole kiiremini kui rahvaalgatuse korras.

Nagu eesöeldust nähtub, on meil põhiseaduse muutmise ainsa võimalusena ette nähtud *obligatoorne referendum*, s. o. säärane kord, kus muutmise eelnõu peab minema igal juhul ning tingimata rahvahääletusele. Kuna rahvahääletus oma iseloomult on võrdlemisi raskelt liikuma pandav mehhanism, siis see teeb juba iseenesest ka põhiseaduse muutmise korra õige paindumatuks ning raskepäraseks, mis seetõttu igakord ei võimalda teostada põhiseaduses üldiselt äratuntud ning tarvilikuks tunnus- tatud parandusi ning täiendusi.

Rahvaalgatuse korras esitatud tavalised seadus-eelnõud lähevad meil kõigepealt seisukohavõtmiseks Riigikogule, kes on kohustatud teatud aja jooksul eelnõu kas seadusena vastu võtma, või tagasi lükkama. Ainult viimasel juhtumil Riigikogu juhatus kuulutab välja rahvahääletuse. Kuid see kord „ei ole maksev põhiseaduse muutmise nõudmise kohta, mille Riigikogu juhatus paneb otsekohe rahvahääletamisele põhiseaduse § 89. nõudmist arvesse võttes“.¹⁹⁾ Järelikult põhiseaduse muutmise menetlus, sel

¹⁵⁾ Ps. 89. §.

¹⁶⁾ Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus, vastu võetud Riigikogu poolt 12. juunil 1931: RT 1931, art. 380, § 36. — Põhiseaduse muutmise teostamiseks oli varemalt nõutav vähemalt poole kogu Vabariigi hääleõiguslike kodanikkude poolthääletamine. Säärase suure enamuse saavutamise meie oludes näib olevat võrdlemisi küsitav, kui arvestada meie kahe möödunud rahvahääletuse tulemusi: esimene neist toimus 1923. aastal usuõpetuse algkoolide õppekavasse võtmise küsimuse otsustamiseks, kuna teine peeti 1932. a. suvel põhiseaduse muutmise asjus. Juba 1925. a. kirjutas Arn. Susi: „Kuid ka meie praeguse põhiseaduse piirides oleks võimalik harilikus seadlusandluse korras teha meie põhiseaduse revisjon paendlikumaks. Kõige lihtsam tee oleks muidugi rahvahääletusel põhiseaduse muutmiseks tarviliku enamuse normi alandamine hääletusest osavõtjate enamuseeni... Mõistagi on aga niisugune enamus vastuvõetav ainult siis, kui kusagil teisel on pidemed, mis takistavad põhiseaduse revideerimist muutumast seeläbi liiga kergeks ja selle tagajärjel võib olla ka juhuslikuks ning kergemeelseks. Ja seks pidemeks võib arusaadavalt olla ainult Riigikogu, kelle kaudu peaksid minema kõik põhiseaduse muutmise ettepanekud“.

(Vt. eestsit. kirjutis, lk. 38.)

¹⁷⁾ Vt. Võitlus 1932, nr. 31.

¹⁸⁾ Vt. Nõges, V.: Ettepanekuid Eesti Vabariigi 1920. a. Põhiseaduse muutmiseks Tartu, 1932. Mainitud teos annab võrdlemisi täieliku ülevaate meie põhiseaduse muutmise esimesest käigust ning mõtteavaldusist selle küsimuse kohta.

¹⁹⁾ Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse 36. §: RT 1926, 16, I, 17.

juhul, kui ta on algatatud rahva poolt, möödub täielikult Riigikogust: ei küsita viimaselt ei nõu ega arvamust, isegi puht-tehnilise töö tegijana ei tule ta siin kõne alla. Teisest küljest aga meie põhiseadus loendab terve rea küsimusi, mis kuuluvad ainuüksi Riigikogu otsustamise võimkonda: nii ei kuulu rahvahääletamisele ega või rahvaalgatamise teel otsustamisele tulla eelarve ja laenude tegemine, maksuseadused, sõjakuulutamine ja rahutegemine, kaitseseisukorra väljakuulutamine ja lõpetamine, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamine, samuti ka lepingud võõraste riikidega.²⁰⁾ Kas ei avaldu selles meie põhiseaduse teatud määrani imelik seisukoht Riigikogu suhtes: ühelt poolt kingitakse talle täielik usaldus, teiselt poolt aga ei peeta koguni vajaliseks otsida temaga vähematki koostööd?!

III. Teiste vabariikide põhiseaduste muutmisviise. — Kaasaegsed demokraatlikud vabariigid, s. o. säärased riigid, kus riigivõim lähtub rahvast, jagunevad põhiseaduse muutmiskorra suhtes kolme liiki: 1) ü h e d e s on põhiseaduse muutmise otsustamise ainuõigus rahval, 2) teistes on see ainuüksi rahvaesindusel ning 3) kolmandates kuulub see õigus niihästi rahvale kui ka tema esindusele.²¹⁾

1. Vanemaist vabariikidest on põhiseaduse muutmise otsustamise ainuõiguse jätnud rahvale *Põhja-Ameerika Unioni* osariikide enamus²²⁾ ning *Helveetsia* liit ja kantonid.²³⁾ Pärast maailmasõda tekkinud vabariikidest on kõnesoleva süsteemi omaks võtnud peale *Eesti* veel *Iiri*²⁴⁾ ja *Austria*.²⁵⁾

Helveetsia liidu põhiseaduse muutmiskord erineb nii mõneski suhtes oluliselt meie omast. Siinkohal olgu ainult tähendatud, et seal seadusandluskojad on kaastegevad iga põhiseaduse muutmise korral, ka siis, kui see on algatatud rahva poolt. Hoopis lähemal meile on ses küsimuses *Helveetsia* kantonid, kus on samuti nagu meilgi üks seadusandluskoda. Kõneldes põhiseaduse muutmisküsimusest *Helveetsias*, tuleb vahet teha konstitutsiooni täieliku ning osalise revisjoni vahel. Enamik kantoneid esimesel juhul nõuab eelhääletust, kus rahvas alles otsustab, kas asuda põhiseaduse revideerimisele. Ainult mõnes üksikus kantonis on rahvaesindusel õigus panna rahvahääletusele põhiseaduse täieliku muutmise-eelnõu selleks rahvalt eelotsust nõutamata. Mis puutub põhiseaduse osalisse muutmisse, siis võib panna rahvaesindus säärase muutmise-eelnõu rahvahääletusele eelhääletuseta peaaegu kõigis kantoneis peale paari

²⁰⁾ Ps. 34. §.

²¹⁾ Vt. *Hildesheimer*, W.: eestsit. teos, lk. 37 jj-d. — Käesolevas artiklis viidatud konstitutsioone võib leida järgmistest teoseist: *Daresté, F.-R. et Daresté, P.*: Les constitutions modernes. Quatrième édition entièrement refondue par I. Delpech et J. Laferrrière. Tomes I—IV. Paris, 1928—1932. — *Durdenevski, V. N.*: Poslevojennoje konstitutsi zapada. Vöp. I i II. Leningrad, 1924.

²²⁾ Tüüpilise näitena olgu viidatud Washingtoni osariigi 1889. a. põhiseaduse XXIII artiklile. — Vt. ka *Hildesheimer*'i eestsit. teost, lk. 92 jj-d.

²³⁾ Vt. *Borgeaud, Ch.*: eestsit. teos. Vöp. II. Moskva, 1907. Lk. 108 jj-d.

²⁴⁾ Vt. *Iiri* vabariigi 5. dets. 1922. a. põhiseaduse 50. artiklit.

²⁵⁾ Vt. *Austria* 1. nov. 1920. a. põhiseaduse 44. artikli 2. punkti.

erandi. Üheski kantonis aga pole rahvas õigustatud põhiseaduse täieliku revisjoni algatamiskorral esitama väljatöötatud seadus-eelnõu, vaid ainult üldist sooviavaldist. Osalise revisjoni algatamiskorral on mõnes kantonis rahval säärane õigus. Kui rahvaalgatuskorras on esitatud ainult sooviavaldis põhiseaduse muutmiseks, siis peaaegu kõigis kantoneis selle küsimuse otsustamine kuulub eelhääletusele.

Iiri põhiseaduse muutmiskord erineb oluliselt meie omast: ühine neis mõlemas on obligatoorse rahvahääletuse nõue. Põhiseaduse muutmise algatamisõigus on Iiris ainult parlamendil, kes määritleb ka vastava muutmise-eelnõu. Pärast selle eelnõu vastuvõtmist kummaski palatis tuleb see esitada rahvahääletusele, kus ta peetakse vastu võetuks, kui hääletusest võtab osa hääleõiguslike kodanikkude enamus ja kui muutmise-eelnõu poolt hääletab, kas kõigi hääleõiguslike kodanikkude enamus või $\frac{2}{3}$ kõigist hääletajaist. Põhiseaduse kehtivuse esimeseks kaheksaks aastaks (s. o. 1922—1930) oli ette nähtud kergem kord tema muutmiseks.

2. Teise liigi vabariikidest, kus põhiseaduse muutmise osustamise ainuõigus kuulub rahvaesindusele, olgu mainitud siinkohal vanemaist *Prantsusmaa* ²⁶⁾ ja *Kesk- ning Lõuna-Ameerika* vabariike ²⁷⁾ ning uemaist *Poola*, ²⁸⁾ *Tšehhoslovakkia* ²⁹⁾ ja *Hispaania*. ³⁰⁾ Näiliselt kuulub selle liigi alla vabariikide enamus. Sageli pole neis rahval õigust sõnagi kaasa öelda põhiseaduse muutmisküsimuses.

Prantsusmaal kuulub põhiseaduse muutmise algatamisõigus ainult seadusandlusorganitele. On esitatud ühes kojas kõnesolev algatusettepanek, siis peavad mõlemad kojad, nii Senat kui ka Saadikutekoda selleks, et anda käiku põhiseaduse muutmise-ettepanekule, vajaliseks tunnustama põhiseaduse revideerimise üldse. Kui mõlemad kojad asuvad selles küsimuses ühele seisukohale, siis kutsutakse ellu uus rahvaesinduskogu, nn. *Assemblée Nationale*, mis aga ei koosne uutest rahvaesindajaist, vaid moodustub Senati ning Saadikutekoja kõigist seniseist liikmeist. Mainitud rahvuskogu, mis oma istungiteks läheb Versailles'i, otsustabki Prantsusmaal põhiseaduse muutmise.

Enamik selle tüübi vabariikidest usaldab küll põhiseaduse muutmisküsimuse otsustamise tavalisele seadusandluskojale, kuid näeb ette selleks puhuks koja uued valimised. Näitena mainitagu Euroopa kõige uuemat põhiseadust, nimelt *Hispaania* oma. ³¹⁾ Põhiseaduse muutmise algatamisõigus on Hispaanias valitsusel ja parlamendi liikmete ühel neljandikul. Rahvale säärast õigust antud pole. ³²⁾ Põhiseaduse muutmise-ettepanek tuleb esitada väljatöötatud seadus-eelnõu näol ning ta kuulub eel-

²⁶⁾ Vt. *Hildesheimer, W.*: eestsit. teos, lk. 81 jj-d. — *Borgeaud, Ch.*: eestsit. teos, 2. raamat, lk. 60 jj-d.

²⁷⁾ Vt. *Hildesheimer, W.*: eestsit. teos, lk. 80 jj-d.

²⁸⁾ *Poola* 17. märtsi 1921. a. põhiseaduse 125. art.

²⁹⁾ *Tšehho-Slovakkia* 20. märtsi 1920. a. põhiseaduse 33. ja 42. § ning 46. §-i 4. p.

³⁰⁾ Vt. *Daresté, F.-R. et Daresté, P.*: eestsit. teose Euroopa lisavihk E. Chavegrin'i eessõnaga. Paris, 1932.

³¹⁾ *Hispaania* 9. detsembri 1931. a. põhiseaduse 125. §.

³²⁾ Sama põhiseaduse 66. §.

vastuvõtmisele parlamendis seadusandluse tavalise menetluse korras. Ettepanek peetakse vastuvõetuks, kui selle poolt hääletab põhiseaduse esimesel neljal kehtivusaastal (s. o. 1931—1935) vähemalt $\frac{2}{3}$ parlamendi saadikuist, hiljem aga absoluutne enamuse (s. o. vähemalt $\frac{1}{2}+1$). Kui põhiseaduse reform eesmainitud viisil on vajaliseks tunnustatud, siis loetakse parlament — *Congresso de los diputados* — automaatselt laiendada aadetuks ning peetakse 60 päeva jooksul uued valimised. Sääraselt valitud koda, toimides asutava koguna, otsustab esitatud põhiseadusreformi küsimuse ning pärast seda teotseb edasi korralise seadusandlusorganina.

3. Näib siiski, et kõige otstarbekohasema tee kõnesolevas küsimuses on valinud need vabariigid, kes annavad põhiseaduse muutmise otsustamisõiguse niihästi rahvale kui ka tema esindusele. Säärase segasüsteemi on omaks võtnud näiteks Saksamaa³³⁾, Läti³⁴⁾ ja Leedu.³⁵⁾

Saksa põhiseaduse 76. artikkel lausub järgmist: „Põhiseadust võib muuta seadusandlikul teel. Kuid Riigipäeva (Reichstag) otsused, mis taotlevad põhiseaduse muutmist, on kehtivad ainult siis, kui on koos kaks kolmandikku tema seaduslikust koosseisust ja kui selle poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku koosolijaist. Ka põhiseaduse muutmist taotlevad Riiginõukogu (Reichsrat) otsused vajavad kahekolmandikulist enamust antud häältest. Kui põhiseaduse muutus tuleb rahvaalgatuse korras rahvahääletuse teel otsustamisele, siis on nõutav hääleõiguslike enamus poolthääletamine. Kui Riigipäev otsustab põhiseaduse muutmise Riiginõukogu vastuolemisel, siis riigipresident pole õigustatud välja kuulutama seda seadust, kui Riiginõukogu peaks nõudma kahe nädala jooksul rahvahääletust.“ Nagu sellest artiklist nähtub, on rahvas põhiseaduse muutmisküsimuses tegev algatajana ning ka kõrgema otsustajana. Vahel on ta koguni vahemeheks tüliküsimustes Riigipäeva ja Riiginõukogu vahel. Kuid peale rahva võib otsustada põhiseaduse muutmist ka tema esindus kvalifitseeritud enamusega. Saksa põhiseadus aga ei tunne rahva sooviavaldisi põhiseaduse muutmiseks, nagu seda näeb ette Helveetsia põhiseadus. Rahvaalgatus põhiseaduse muutmiseks on Saksamaal võimalik ainult väljatöötatud seaduse-eelnõu näol, mida on õigustatud esitama vähemalt üks kümnendik hääleõiguslikest kodanikest.³⁶⁾

Lätis võib Seim muuta riigi põhiseadust oma istungitel, millest osa võtab vähemalt $\frac{2}{3}$ seimiliikmeist. Muudatus-ettepanekuid harutatakse kolmel lugemisel ning nad peetakse vastuvõetuks, kui nende poolt hääletab igal lugemisel vähemalt $\frac{2}{3}$ koosolnud saadikuist. Kuna Saksamaal kuulub Riigipäeva võimkonda põhiseaduse muutmise kõigis ta osades, on Lätis aga Seimi õigused ses suhtes kitsendatud: nii vajavad tema otsused põhiseaduse muutmise asjus rahva heakskiitmist rahvahääletuse teel, kui nad

³³⁾ Saksa 11. augusti 1919. a. põhiseaduse 76. art. — Vt. ka seletusi selle artikli kohta *G. Anschütz*'ilt: *Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. Mit Erläuterungen und Sachregister.* Berlin, 1921. Lk. 136 jj-d.

³⁴⁾ Läti 15. veebruari 1922. a. põhiseaduse artiklid 76—79.

³⁵⁾ Leedu 15. mai 1928. a. põhiseaduse 103. ja 104. §.

³⁶⁾ Vt. Saksa põhiseaduse 73. artiklit.

puudutavad põhiseaduses loendatud eriliselt tähtsaid riiklikke küsimusi.³⁷⁾ Rahvaalgatuse korras on vähemalt ühel kümnendikul hääleõiguslikest kodanikest õigus esitada väljatöötatud põhiseaduse muutmise-eelnõu, mille president annab edasi Seimile. Kui Seim seda projekti muutmata vastu ei võta, siis läheb ta rahvahääletusele, kus ta peetakse vastuvõetuks, kui poolt hääletab vähemalt pool kõigist hääleõiguslikest kodanikest. Nii on põhiseaduse muutmise otsustamisõigus Lätis rahval ja tema esindusel, kusjuures rahval on võimalus rahvahääletuse teel tühistada Seimi iga otsust selles küsimuses.

IV. Ettepanekuid põhiseaduse muutmise hõlbustamiseks meil. —

Nagu kõigest eesöeldust peaks küllaldaselt paistma, kuulub meie põhiseaduse praegune muutmiskord raskepäraste mate hulka. Sellest on teinud vastavad järeldused hõlbustamise suunas praeguse Riigikogu põhiseadusekomisjon, kes 20. detsembril 1932 kolmandal lugemisel paragrahvide viisi läbi vaadatud E. V. põhiseaduse muutmise seaduse eelnõus soovib muuta meie põhiseaduse muutmiskorda järgmiselt³⁸⁾:

„§ 87. Põhiseaduse muutmise toimub kas rahvaalgatamise korras ja sellele järgneva rahvahääletamise teel või Riigikogu poolt Põhiseaduse § 88. korras.“

„§ 88. Põhiseaduse muutmise eelnõu loetakse Riigikogu poolt vastuvõetuks, kui Riigikogu kaks teineteisele järgnevat koosseisu on võtnud vastu sama eelnõu oma seadusliku koosseisu absoluutse häälteenamusega.“

„§ 89. Rahvaalgatamise korras esitatud Põhiseaduse muutmise eelnõu peab rahvale teatatama vähemalt kolm kuud enne rahvahääletamise esimest päeva.“

Eestoodud paragrahvides on Riigikogu põhiseadusekomisjon loobunud põhiseaduse senisest muutmiskorrast ning asendanud selle uuega: kõnesoleva kava järgi ei kuuluks põhiseaduse muutmise otsustamisõigus enam ainuüksi otseselt rahvale, vaid ka tema esindusele — Riigikogule. See samm iseenesest on põhimõtteliselt täiesti tervitatav, ainult tundub, et komisjoni poolt soovitatud põhiseaduse muutmise menetlusviis ise pole valitud just kõige õnnelikumalt. Näib, et ses küsimuses oleks võinud meile

³⁷⁾ Need on küsimused, milliseid määritlevad Läti põhiseaduse järgmised artiklid: § 1. Läti on iseseisev demokraatlik vabariik. — § 2. Suverääne võim Lätis kuulub Läti rahvale. — § 3. Läti riigi maa-ala kujundub, rahvusvaheliste lepingute kaudu määritletud piirides, Liivimaast, Letgalliast, Kuramaast ja Semgalliast. — § 6. Seim valitakse üldisel, ühetaasel, otsesel ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtete alusel.

³⁸⁾ 1932. a. suvel rahvahääletusel olnud põhiseaduse muutmise-eelnõu, samuti ka 1932. a. lõpul Eesti Vabadussõjalaste Keskkliidu juhatuse nimel nelja kodaniku poolt rahvaalgatuse korras esitatud kavas on jäetud põhiseaduse muutmiskord endiseks.

nii mitmeti eeskujuks olla Leedu põhiseadus. 1932. a. detsembri lõpul Tartus peetud eriteadlaste nõupidamisel, mis oli kokku kutsutud Eesti Rahvuslaste Klubi ning Tartu Õigusteadlaste Seltsi ühisel algatusel seisukoha võtmiseks komisjoni eesmainitud eelnõu suhtes, esitaski allakirjutanu ettepaneku soovitada Riigikogu põhiseadusekomisjonile tema eelnõu 87., 88. ja 89. §-is ettenähtud põhiseaduse muutmiskorda asendada Leedu põhi-seaduses määritletud viisiga vähe teisendatud kujul. Mainitud ettepanek võetigi vastu Tartu nõupidamise ühisseisukohana.

Leedus võivad algatada põhiseaduse muutmist või täiendamist Seim, valitsus või 50 000 kodanikku, kes evivad aktiivse hääleõiguse Seimi valimistel. Põhiseaduse muutmis- või täiendamisettepaneku üle otsuse tegemine kuulub ainult Seimile, kusjuures mainitud ettepaneku vastuvõtmiseks on vajalik $\frac{3}{5}$ kõigi seimiliikmete poolthääletamine. Seimi poolt vastuvõetud või tagasilükatud põhiseaduse muutus või täiendus esitatakse rahvale otsustamiseks rahvahääletuse teel, kui seda nõuavad kolme kuu jooksul, arvates mainitud muutuse või täienduse avalikust teatamispäevast, president või 50 000 kodanikku, kes evivad aktiivse hääleõiguse Seimi valimistel. Seimi poolt vastu võetud või tagasi lükatud põhiseaduse muutus või täiendus, mille kohta pole nõutud rahvahääletust, jõustub kolme kuu pärast, arvates tema teatamispäevast.³⁹⁾

Milline siis peaks olema meie põhiseaduse muutmiskord? Põhiseaduse muutmise algatamisõigus kuulugu rahvale rahvaalgatamiskorras, Riigikogule ning Vabariigi Valitsusele. Kui viimasele Riigikogu põhiseadusekomisjoni eelnõus on antud õigus esitada tavalisi seadus-eelnõusid Riigikogule riigivanema nõusolekul⁴⁰⁾, miks ei peaks ta olema siis kõlvuline esitama ka põhiseaduse muutmise-eelnõusid samuti riigivanema nõusolekul?

Põhiseaduse muutmise otsustamisõigus kuulugu meil niihästi rahvale rahvahääletuse korras kui ka Riigikogule, kusjuures peaks valitsema nende vahel põhiseaduse muutmise menetluses tihe koostöö Leedu põhiseaduse eeskujul. Riigikogu põhiseadusekomisjoni eelnõu järgi pole selles asjas mingit sidet Riigikogu ja rahva vahel. Kui põhiseaduse muutmine on algatatud rahva poolt, siis järgneb sellele otseselt rahvahääletus, ilma et see eelnõu läheks enne Riigikogusse seisukoha võtmiseks.

³⁹⁾ Ülalesitatud põhiseaduse muutmiskord on kehtiv Leedus 15. mai 1928. a. põhiseaduse 103. ja 104. §-i järgi. Mainitud põhiseaduse tekst saksakeelses tõlkes on avaldatud ajakirjas „Zeitschrift für Ostrecht“ 1928, H. 8/9. Leedu eelmises, s. o 15. veebruari 1922. a. põhiseaduses võisid nõuda rahvahääletust põhiseaduse muutmise või täiendamise asjus peale presidendi ning 50 000 hääleõigusliku kodaniku veel $\frac{1}{4}$ Seimi liikmeid. Selle küsimuse otsustamiseks Seimis oli varem nõutav vähe suurem hääleteenamus, nimelt $\frac{2}{3}$ kõigi seimiliikmete poolthääletamine ($\frac{2}{3} - \frac{2}{5} = \frac{10-8}{15} = \frac{2}{15}$). Peale nende erinevuste on Leedu 1922. a. konstitutsioonis kaks järgmist lõiku põhiseaduse muutmist käsitlevas 103. §-is, mis 1928. a. põhiseadusest välja jäetud: „Seimi poolt vastuvõetud või tagasilükatud põhiseaduse muutus või täiendus peetakse rahva poolt tagasilükatuks, kui hääletamisest võttis osa vähemalt pool hääleõiguslikest kodanikest ja kui muudatuse või täienduse vastu oli vähemalt $\frac{1}{2}$ hääletamisest osa võtnud kodanikest. Põhiseaduse muutus või täiendus, mis on vastu võetud Seimi kõigi liikmete $\frac{4}{5}$ hääleteenamusega, jõustub tema väljakuulutamispäeval.“

⁴⁰⁾ Vt. „Riigi Põhiseaduse komisjoni poolt 20. XII 1932 III lugemisel paragrahvide viisi läbivaadatud E. V. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu“ 63. §-i 3. punkti.

Kui aga põhiseaduse muutmine on algatatud Riigikogu enese poolt, siis ei ole siin rahval sõnagi kaasa öelda, kuna sel juhul põhiseaduse muutmiseel nõu peetakse vastuvõetuks, kui Riigikogu kaks teineteisele järgnevat koosseisu on vastu võtnud sama eelnõu oma seadusliku koosseisu absoluutse häälteenamusega. Peale kõige muu pole antud juhul kuigi otstarbekohane kahe teineteisele järgneva Riigikogu otsuse nõue. See viis võib ainult venitada põhiseaduse muutmist mõne aasta võrra, kui mitte riigivanem ei kasusta „riiklikel kaalutusil“ Riigikogu laialisaatmise õigust uute valimiste määramisega, mis aga kaugeltki pole odav vahend põhiseaduse muutmise teostamiseks. Riigikogu põhiseadusekomisjoni eelnõu alusel tuleks eelistada põhiseaduse muutmiseks rahvaalgatuse teed, kuna sel teel põhiseaduse revideerimine võiks toimuda üldreeglina palju kiiremalt ja pealegi läheks ta riigile palju vähem maksma, kui põhiseaduse muutmine Riigikogus sel juhul, kui ainuüksi selleks tuleks laiali saata Riigikogu ning toimetada uued valimised, et uus Riigikogu saaks lõplikult otsustada põhiseaduse muutmisküsimuse.

Lähema põhjendamisetagi peaks küllaldaselt vajalisena tunduma säärane kord, mis ei asetaks Riigikogu passiivse pealtvaataja ossa põhiseaduse muutmismenetluses, kui selleks algatus on tulnud rahva enese poolt. Juba mõningaid aastaid tagasi tähendas väga õieti Arn. Susi, et Riigikogu peaks olema selleks väravaks, mille kaudu põhiseaduse muutmissetepanek võib pääseda alles rahvahääletusele⁴¹). Riigikogule tuleks jätta vähemalt õigus oma seisukoha avaldamiseks esitatud kava suhtes. Kui Riigikogu leiab olevat vastuvõetava rahvaalgatuse korras esitatud põhiseaduse muutmiseel nõu, siis ei tarvitseks teda enam esitada rahvahääletusele, sest selle tagi võiks ta nüüd omandada seaduse jõu. Kui aga Riigikogu esitatud kava hoopis tagasi lükkab või vastu võtab muudetud kujul või kui seda nõuab riigivanem, siis see rahvaalgatuse korras esitatud põhiseaduse muutmiseel nõu tuleks esitada rahvahääletusele, kus ta peetakse rahva poolt vastuvõetuks, kui eelnõu poolt on sellest rahvahääletusest osavõtjate enamus. Esitatud ettepaneku järgi pole rahva õigusi põhiseaduse muutmisküsimuses kärbitud sugugi, vaid just vastupidi, neid on suurendatud põhiseaduse muutmiseks nõutava häälteenamuse määra alandamisega: ei oleks vajaline enam kõigi hääleõiguslike kodanikkude absoluutse enamuse poolthääletamine, kuna oleks nõutav ainult sellest rahvahääletusest osavõtjate enamus. Ühtlasi ette pandud menetluse juures sel juhul, kui Riigikogu vastu võtab rahvaalgatuse korras esitatud eelnõu, toimuks põhiseaduse muutmine kiiremalt ning jääksid ära ka rahvahääletuse kulud.

Kui põhiseaduse muutmine on algatatud Riigikogu või Vabariigi Valitsuse poolt, siis kuulugu selle eelnõu üle otsustamine Riigikogule. Mõttetu oleks aga selleks nõuda kahe teineteisele järgneva Riigikogu otsust. See kontroll põhiseaduse muutmisküsimuse üle, mis loodetakse sel teel saavutada järgneva Riigikogu arutamise näol, on teostatav palju otstarbekohasemalt ja nimelt Leedu põhiseaduses määritletud viisil. Riigi-

⁴¹) Vrd. Susi, Arn.: eesmainitud kirjutis, lk. 38 ja 39. — A. Susi seisukohad kõnesolevas küsimuses erinevad mitmeti allkirjutanu omist.

kogus kvalifitseeritud, näit. $\frac{2}{3}$ hääleteenamusega vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu esitatakse rahvale otsustamiseks rahvahääletuse teel, kui seda nõuavad kolme kuu jooksul, arvates mainitud eelnõu väljakuulutamispäevast, riigivanem või 25 000 hääleõiguslikku kodanikku. Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu, mille kohta pole nõutud rahvahääletust, jõustub kolme kuu pärast, arvates tema väljakuulutamispäevast. Rahvahääletusel peetakse Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu tagasilükatuks, kui tema vastu hääletab sellest rahvahääletusest osavõtjate enamus ja kui see enamus moodustab vähemalt poole nende hääleõiguslike kodanikkude arvust, kes võtsid osa viimastest Riigikogu valimistest. Rahvahääletuse teissuguste tagajärgede puhul peetakse muutmise-eelnõu rahva poolt vastuvõetuks.⁴²⁾ Seega oleks loodud koostöö põhiseaduse muutmise asjus rahva ja Riigikogu vahel ka sel juhul, kui selle algatus on tulnud Riigikogult või Vabariigi Valitsuselt ja kui seetõttu põhiseaduse muutmise otsustamine kuulub Riigikogule. Lõppsõna ütlejaks oleks ka siin rahvas ise oma hääleõiguslike kodanikkude näol. Tal ei oleks vaja käia Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutuse tühjamiseks keerukat rahvaalgatusteed, kuna Riigikogu juhatus saadaks ise ex officio, s. o. ametikohustust mööda, rahvahääletuse nõudelehed laiali linna-, alevi- ja vallavalitsustele ja põhiseaduse muutmise mittenõustunud kodanikel tarvitseb anda ainult oma allkiri mainitud lehele. Ja pealegi ei jõustu Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise sel juhul, kui korjub 25 000 allkirja, enne rahvahääletuse jaatavat otsust. Riigikogu põhiseadusekomisjoni eelnõu järgi jääks sel juhul rahvale ainult tavaline rahvaalgatuskord.

Esitatud ettepaneku vastuvõtmisel põhiseaduse muutmise raskuspunkt, mis praegu tervikuna lasub rahval, jaguneks rahva ja Riigikogu vahel, kusjuures nad oleksid seotud teineteisega tiheda koostöö läbi. Esitatud muutmiskord suudaks küllaldaselt kaitsta põhiseadust igasuguste juhuslike katsetuste eest ning looks õige tasakaalu meie rahva edumeelse ning alalhoidliku voolu vahel.

Esitatud ettepanek paragrahvidesse sõnastatult omandaks järgmise kuju:

§ 87. Põhiseaduse muutmise algatamisõigus on Riigikogul, Vabariigi Valitsusel riigivanema nõusolekul ja rahval rahvaalgatuse korras.

§ 88. Kui Riigikogu oma seadusliku koosseisu $\frac{2}{3}$ hääleteenamusega ei võta muutmata vastu rahvaalgatuse korras esitatud põhiseaduse muutmise-eelnõu või kui seda nõuab riigivanem kümne päeva jooksul, arvates Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu kättesaamisest, siis pannakse rahvaalgatuse korras esitatud põhiseaduse muutmise-eelnõu rahvahääletusele, kus ta

---

⁴²⁾ Samuti on lahendatud põhiseaduse 30. §-i alusel rahvahääletusele pandavate Riigikogu poolt vastuvõetud seaduste tagasilükkamisviisi. Vt. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seaduse 37. §: RT 1931, art. 380.

peetakse rahva poolt vastuvõetuks, kui eelnõu poolt on sellest rahvahääletusest osavõtjate enamus.

Põhiseaduse muutmise-eelnõu peab rahvale teatama vähemalt kolm kuud enne rahvahääletamise esimest päeva.

§ 89. Riigikogus seadusliku koosseisu $\frac{2}{3}$ häälteenamusega vastu võetud tema enese või Vabariigi Valitsuse poolt algatatud põhiseaduse muutmise-eelnõu pannakse rahvahääletusele, kui seda nõuavad kolme kuu jooksul, arvates mainitud eelnõu väljakuulutamispäevast, riigivanem või 25000 hääleõiguslikku kodanikku.

Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu, mille kohta pole nõutud rahvahääletust, jõustub kolme kuu pärast, arvates tema väljakuulutamispäevast.

Rahvahääletusel peetakse Riigikogu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise-eelnõu tagasilükatuks, kui tema vastu on sellest rahvahääletusest osavõtjate enamus ja kui see enamus moodustab vähemalt poole nendest hääleõiguslike kodanikkude arvust, kes võtsid osa viimastest Riigikogu valimistest.

Valter Nõges.

Võlalaviin.

Meie sõjavõlg U. S. A-le.

Möödunud 15. detsember tõstis otsustavalt üles maailmasõja ja temaga lähemas seoses seisnud iseseisvusvõitluste võlapärandi likvideerimisküsimuse. 15. detsembril pidi 11 võlgnikku tasuma Ameerika Ühendriikidele oma võla osamakse ja intresse kokku 124.934.421 dollari suuruses. Sellest üheteistkümnest täitis oma kohustuse kuus riiki — Inglismaa, Itaalia, Tšehhoslovakkia, Soome, Läti ja Leedu — kokku ümmarguselt 100 miljonit dollarit, kuna viis riiki — Prantsusmaa, Belgia, Ungari, Poola ja Eesti — jätsid tasumata 25 miljonit dollarit.

Eestil oleks tulnud õiendada Ameerikale võla põhimaksu 111.000 dollarit ja protsente 245.370 dollarit, kokku 356.370 dollarit. Võla fundeerimislepingu alusel Eestil oli õigus 90-päevalise etteteatamisega pikendada põhimaksu tasumist kahe aasta võrra. Seda tehti. Intresside maksmise viivitust ei näe aga ette fundeerimisleping. Et meie riigikassa seisukord ei võimaldanud nii suure summa välisvaluuta maksmist, pöördus välisministeerium 28. novembril noodiga Ühendriikide välissekretäri poole ja palus ka intresside maksu edasilükkamist. 10. detsembril välisministeerium esitas kohaliku saatkonna kaudu teise noodiga Ühendriikide välissekretärile, milles põhjendas lähemalt oma palvet ja teatas, et Eesti valitsus ei pea võima-

likuks tasuda oleva maksu õiendamist 15. detsembril. 16. detsembril sai välisministeerium meie esindajalt Ameerikast teate, et Ühendriikide varamet ei pikenda Eesti intressidemaksu tähtaega.

Niisugune oli sündmuste väline käik, mis viis Eesti riikide rühma, kes protesteerivad sõjavõla maksmise vastu Ameerikale praegusel kujul ja nõuavad sündinud faktide ette seadmisega selle kustutamist või ümberkorraldamist. Mittemaksnud riikide seisukohta pooldavad tegelikult ka maksnud riigid, kuid nad leidsid mitmesugustel taktikalistel kaalutlustel olevat soodsama lükata oma maksmisest loobumise 15. juunile 1933 — järgmisele ühisele võlamaksu-tähtpäevale.

Kõiki võlgnik-riike juhib mõte, et Ameerika Ühendriigid ei ole moraalselt ega juriidiliselt õigustatud saama enam võlamakse fundeerimise puhul ette nähtud ulatuses, kuna võlamaksu arvestused on tehtud hoopis teissuguse konjunktuuri alusel. *Rebus sic stantibus* klausel on täiel määral kasustatav kohustustest loobumiseks Ameerika vastu ja pealegi toonitavad Ameerika esindajad ise võlalepingute sõlmimisel, et Ühendriikide valitsus respektseb võlgnike seisukorda, ei lähe oma nõuetega kurnama maksjaid, vaid võimaldab neil hoida alal ja tõsta majanduslikku taset, viia eelarve tasakaalu, rajada rahanduse tervele alusele jne. Võlalepingud fundeeriti normaalolude või isegi majanduslike õitseageade eeldusel, aastamaksude alalise suurenemise tendentsiga. Praegustest oludest Ühendriigid oleksid pidanud ise tegema vastavad järeldused.

Enne maailmasõda võlgnesid Ühendriigid Euroopale suuremaid summasid — umbkaudu 400 miljonit dollarit. Ameerika maksubilanss oli passiivne, kaubabilanss vähesel määral aktiivne. Sõja-aastatega suutis Ameerika sõdivate riikide arvel paisutada oma kaubabilansi seevõrt aktiivseks (3—4 miljardit dollarit aastas), et ta võis mitmesuguste krediitide näol mahutada Euroopasse 11.867 miljonit dollarit. Euroopa ostis Ameerikast sõjavarustist, saatis sinna kulda ja deviise, Ameerika mahutas oma puhtad ülejäägid jälle Euroopasse, et Euroopal oleks võimalus uuesti osta Ameerikast. Teatud summad keerlesid Ameerika ja Euroopa vahel, suurendades ühel pool vastavalt laene, teisel võlga. Euroopa vedas Ameerikale oma raha ja laenas seda sealt jälle, pakkudes Ameerikale vahepeal töö- ja teenimisvõimalusi. Euroopa sai Ameerikast ainult materjale, mis kuulusid eba-produktiivseks otstarbeks, ei loonud siin mingeid väärtusi ega tekitanud võlale vastavat kontrpartiidi. Sõja lõpul osutus Ameerika raha omanikuks (40% kogu maailma kullast), Euroopal olid kaelas ainult võlad.

Euroopa asus suurte pingutustega sõja lõpul tasuma oma võlga Ameerikale, kasustades selleks eeskätt Saksamaalt saadavaid reparatsioonimakse. Neist saadeti üle 500 miljoni dollari Ameerikasse. Sõja hävitustöö ja teravnenud konkurentsi tõttu oli Euroopa väliskaubandus pidurdatud, kapitalide kogumine võimatu, millele lisaks sai hävitavaks Ameerika keelutollide-politika. Ameerika aktiivne kaubabilanss kahandas järjest enam

Euroopa maksuvõimet, koondades kullareservid Ameerikasse. Kui 1929. a. alanud kriis viis üldiselt kaubahinnad seninägematule madalseisule, osutus Saksamaa kõigepealt maksujõuetuks oma reparatsioonikohustiste suhtes ja kaua ei lasknud oodata, et Ühendriikide president Hoover'i moratooriumi ja Lausanne'i kokkuleppega reparatsioonimaksudest ilma jäänud liitriigid tundsid sõjavõlakoorma tasumise olevat võimatu. Tuleb võtta arvesse, et kulla hind on mõningate kaubahindadega võrreldes tõusnud kuni 1000% sellest ajast, kui tekkis Euroopa võlg Ameerikale. Euroopa võlakoormais on seega suhteliselt tunduvalt tõusnud ning võlaprotsendid on teinud veel selle suurenenud võla algsumma enam kui kahekordseks.

Arvates Euroopale antud sõjavarustise hinnast (sõjaaegne turuhind) 11.867 miljonist dollarist maha lootusetult kaduma läinud krediidid (mitmesugustele Vene valitsustele, Gruusiale jne.), jäi Ameerika krediit Euroopale 1922. aastaks 9.851 miljonit dollarit. See fundeeriti eriläbirääkimistel riikidega 1923.—1926. aastal 11.567 miljoni dollari suuruses kõigile võlgnikriikidele teataval määral sarnanevate tingimustega. Kõik riigid kohustusid tasuma Ameerika Ühendriikidele oma võla 62 aasta jooksul. Viimased maksud peavad teostuma 1987. aastal ja selle ajani peab Ameerika olema saanud Euroopalt talle antud 9.851 miljoni dollari asemel 22.288 miljonit dollarit.

Võla fundeerimisel suutsid üksikud riigid kaubelda endale välja teistest madalama protsendimäära ja fundeerimise akord-protsendi. Nii mak-savad Inglismaa, Tšehhoslovakkia, Eesti, Soome, Läti, Ungari, Leedu, Poola ja Rumeenia 3,3 protsenti (esimesed 10 aastat 3%, edaspidi 3,5%), Belgia 1,8, Prantsusmaa 1,6, Jugoslaavia 1, Itaalia 0,4 ja Kreeka 0,3%. Fundeerimisel akordeeritud summa teeb Eestil välja saadud varustise hinnast 82%, nagu Inglismaal, Soomel, Ungaril, Lätil ja Leedulgi, kuna see Tšehhoslovakkial on 80%, Rumeenial 79, Belgial 54, Prantsusmaal 50, Austrial 40, Kreekal 34, Itaalia ja Jugoslaavial 32%. Eesti on võtnud seega enda kanda võla suhteliselt kõige rängemate tingimustega.

Vaatame nüüd lähemalt Eesti võlga Ameerikale.

Eesti on saanud Ameerikalt nisujahu, seapekki, lihakonserve, margariini, riisi, kohvi ja tubakat, kokku Ameerika arvestuse järgi 15. detsembrini 1922. a. (sel päeval Ameerika tegi riikidele fundeerimisettepanekud) 13.999.145 dollari eest, missugusesse summasse kuulub aga ka juba intresse kaupade väljasaatmise päevast kuni 15. detsembrini à 5%. Fundeerimisläbirääkimistel Washingtonis oktoobrikuul 1925 nõustus Ameerika kustutama maha eesnimetatud summast Balti meres miini otsa sattunud aurik „John Russil“ hukkunud kauba väärtuse 1.932.932 dollarit. Saadud algussummale lisati intressid aja eest enne fundeerimist à 4¼% (15. dets. 1922 — 25. okt. 1925) — 1.765.219 dollarit ja maksti sularahas välja otsekohe 1.441 dollarit, nii et fundeeritud summa oli ümmarguselt 13.830.000 dollarit, mille peale Ameerikale anti välja võlatähed.

Kasustades lepingus ette nähtud soodustusi viivitamiseks maksudega ja Hooveri moratooriumi ning lisades vastavate viivituste eest protsente algsummale, on võlg praeguseks kerkinud 16.958.373 dollarile. Kuid see ei ole veel kõik — võlal on kasvamistendents laviinina. Arvestades võla algsummale juurde protsente fundeerimislepingu kohaselt, peab Eesti maksma Ameerikale 1984. aastani kokku 33.331.000 dollarit. Seega muutub saadud 12 miljonit dollarit tagasimaksul ligi kolmekordseks.

Võttes aga arvesse praegusi turuhindu, peab Eesti maksma Ameerikale saadud varustise eest viiekordse hinna. Oma teises noodis, mille meie välisministeerium esitas Ühendriikide välissekretärile, on tähendatud, et Ameerikalt saadud varustise praegune hind on fundeerimisel arvestatud hinnast 5.464.515 dollari võrra vähem. Seega oleks Ameerikalt saadud varustise praeguseks turuhinnaks 6.601.706 dollarit. Arvates sellest maha meie poolt juba tasutud 1.001.441 dollarit, oleks meil tegelikult tasuda ainult 5.600.264 dollarit, kuid meilt nõutakse koos Hooveri moratooriumi viivitusprotsentidega vähemalt veel 33 miljonit dollarit, kui vahepeal ei sigine jälle juurde uusi protsente uute maksuviivituste (15. dets. 1932!) eest. See on aga 123 miljonit krooni ehk ligi kaks meie kavatstavat kriisiaja-eelarvet.

On selge, et niivõrt pöörast mängu miljonitega me ei suuda teha kaasa. Iga aasta muutuvad meie osamaksud pealegi järk-järgult suuremaks. 1923. aastal oli meil koos protsentidega tasuda 484.000 dollarit, 1933. aastal hüppab maks juba 548.000 dollarile (võtmata arvesse Hooveri moratooriumi ja möödunud aasta viivituse lisamakse ja lisaprotsente).

Praegustes oludes tundub veidrana, et meie valitsus on üldse lootnud maksa nii suuri summasid. Me ei hakka hindama meie diplomaatia võimet võla fundeerimisel, kuid tõsisel maksukavatsusel oleks olnud igatahes kasulikum tasuda seda lühikese aja jooksul. Kui võlg oleks fundeeritud näit. 10 aasta peale 3%-ga, oleks meil tulnud tasuda Ameerikale vaevalt 18 miljonit dollarit. 15 miljonit dollarit üleliigset intressimaksu oleks jäänud meile tasku. Aastamaksud oleksid tulnud küll keskmiselt 1,8 miljonit dollarit, kuid neid oleks saanud vist osaliselt katta uute laenudega välismaalt (mida sel ajal oli ikkagi veel võimalus saada) ja kuigi uute tähtajaliste välislaenude protsent oleks olnud kallim Ameerika sõjavõla-protsendist, oleks võinud sel teel vist teostada siiski kaunis suure kokkuhoiu. Hea tahtega oleks saanud ju ka riigi teisi kulusid rohkem tõmmata kokku (meil on olnud küllalt õige priiskava majapidamisega aastaid) ja juhtida peatähelepanu välisvõlgade kustutamisele. On muidugi arvata, et Ameerika kirjutab meile ette fundeerimistingimused ja meie oma kõigilemeeldida-tahtmise püüdega ruttasime neid vastu võtma kahel käel maksimaalses ulatuses. See oli meie diplomaatia lapsehaigus. Nüüdne karm elu näib hakkavat sundima aga ka meie diplomaatiat sammudele, mis tema traditsioonidele võõrad, kuid rahvuslikust seisukohast väga vastuvõetavad.

10. detsembri noodi üle võib ainult tunda rõõmu. See on asjalik, viisakas, kuid ka teravalt-nõudlik. See keel peaks olema mõjuvam tavalisest liigsest tagasihoidlikkusest.

Vaevalt leidub meil praegu riigimeest, kes kujutleks, et me suudame Ameerikale maksa oma muinasjutulise võla. Järelikult ei ole meil taganemisteed 15. detsembri puhul võetud seisukohast. Siit peab sammuma edasi. Vastuseis Ameerika nõudmistele peab olema esimeseks tõkkes meid lämmatada ähvardava võlalaviini vastu. Ameerika võlg on enam kui pool meie välisvõlgade kogusummast. Siit peab hakkama peale, siit on hakatud peale õieti. Ja meie võlaaktsiooni siht ei pea olema mitte ainult sõjavõlgade tähtpäevade edasilükkamine, võlasummade vähendamine, vaid isegi nende täieline kustutamine ulatuses, nagu võimaldavad seda meie poliitilised ja kaubanduslikud huvid.

Aeg selleks näib olevat praegu õige soodus. Prantsusmaa oma saadikutekoja otsusega 13. detsembril on võtnud võlgade kaotamise aktsiooni juhtimise endale. Herriot' valitsuse kukutamisel vastu võetud resolutsioonis öeldakse:

„... Saadikutekoda deklareerib, et otsustavate tegurite olulise muutumisega ja ülemaailmliku seisukorra teravnemise ähvardusega võlgade kokkulepped on kaotanud oma tähtsuse ja peavad alluma uutele läbirääkimistele.

Teisalt Saadikutekoda, hinnates, et ta juriidilised ja poliitilised kaalutlused on leidnud toetuse majanduslikest vaatlustest, saab aru, et rahvusvahelised transferdid ilma vastupartiita (ilma väärtuste vastupakkumiseta) on peamisi sügava kriisi põhjusi, mis praegu terves maailmas halvab majanduslikku tegevust... Seepärast Saadikutekoda kutsub üles valitsust koos Inglismaa ja teiste deebitoridega astuma samme üldise konverentsi kokkukutsumiseks, kus arvestatakse kõiki rahvusvahelisi kohustisi ja lõpetatakse kõik vastupartiita rahvusvahelised transferdid. See konverents oleks ühenduses maailma majanduskonverentsiga, mis määratud tervendama rahanduslikku seisukorda ja restaureerima krediiti...“

Prantsuse saadikutekoja seisukoht vastab täiel määral meie avalikus arvamises kuuldavaks saanud soovidele sõjavõlgade asjus. On loota, et Prantsuse saadikutekoda peab kinni ka oma põhimõtetest ja ei lase end kõigutada mõningate Ameerika poolt pakutavate erisoodustistega, nagu see on sõjavõlgade küsimuses juhtunud mitmel puhul Inglismaaga.

Viie riigi keeldumine maksimisest on kõigutanud Ameerika avalikku arvamust enam, kui seda võis eeldada. Kardetud surveabinõudest ei ole seni veel midagi kuulda, küll aga seda, et Ameerika tahab saavutada kokkuleppe oma deebitoridega heaga, ilma rõhumiteta. Võimaluste otsimine selleks on viinud Ameerika kaks presidenti (tagasiastuva ja tuleva) juba tülli. Hoover pooldab erilise võlakomisjoni loomist, mis algaks läbirääki-

misi võlglastega kas üksikult või koos. Roosevelt tahab aga pidada läbi-rääkimisi võlgnikega harilikus diplomaatlikus korras, igapäeva eraldi. Et Ameerika kavatseks kustutada või tunduvalt vähendada Euroopale võlga, ei ole siiski kuulda, vaid Ameerika, seniste muljete järgi, tahab saada temale lepingute põhjal kuuluva kaudsel teel — kas kaubandussoodiste või isegi üksikute maa-alade omandamise teel. Samal ajal aga kuuldu ka, et Ameerika on valmis mittemaksjatega käituma nende tegeliku maksuvõime järgi ja hindama heatahtlikult neid riike, kellele maksmine käib tegelikult üle jõu. Et Prantsusmaa suudab maksa, selle üle ei kahtle Ameerikas keegi, kuid et Eesti ja mõned teised väikesed riigid võiksid osava pledeerimisega Ameerika praegusi meeolusid arvestades midagi saavutada, näib olevat kindel. Üks passaaž president Hooveri läkitusest Ameerika kongressile viitab sinna poole. Kuid olgu kuidas on, kuidas ei kujuneks ka Ameerika meeolud ja seisukohad, Eestile dikteerib tema majanduslik seisukord täiesti kindla tee. Ja sellest ei tohitaks loobuda.

Harald Tammer.

Kapitalismi kriis.

I. Kapitalism majanduskorrana.

1. Mida tähendab kapitalism?

Kapitalismi mõistet on võimatu iseloomustada ühe tunnuse järgi. Majandussüsteem, mida me nimetame kapitalismiks, sisaldab eneses nii mitmekesiseid momente, et on vajaline nende üksikasjalikum loendus. Kapitalismi peamiseks tunnuseks, mis teda eraldab nii feodalismist, kui ka kujuteldavast sotsialismist, on **individualistlik majandussüsteem**, s. t. riik jätab kodanikele isikliku majandusiniitsiatiivi, sellega ka vastutuse nende isikliku majandusliku olemasolu eest. Iga ühiskonna liige peab ise kandma hoolt selle eest, et ta jõuaks majanduslikult edasi. Riik ei anna neile õigusi töö ega sissetuleku saamiseks, ei pane kellelegi ka töökohustisi.

Kapitalismi teine tunnus on ta **tootmistehniline organisatsioon**. Tootmine ei sünni enam enesevarustamiseks, ega otseseks kaubavahetuseks teise tootjaga (maa — linn), vaid teotsevad juba iseseisvad **k a u b a n d u s - l i k u d e t t e v õ t j a d**, kes on vahemeheks tootja ja tarbija vahel. Tooted ei kuulu otsekohe tarbimisele, vaid nad muutuvad esialgu **k a u b a k s**. Kaubandusettevõtjad valitsevad rohkem tootmisprotsessi, ostavad tootjalt ja müüvad tarbijale, reguleerides **t u r g u**, s. o. **n õ u d m i s t - p a k k u - m i s t**.

Kolmandaks tunnuseks kapitalismi süsteemis on see, et tootmine ei toimu mitte tarviduste vastastikuseks rahulduseks, nagu see oleks kuju-

teldav näit. mõnes üldises kooperatsioonis, kus, ütleme, käsitöölised töötaksid põllupidajate tarvete rahuldamiseks, viimased — et anda käsitöölisele leiba jm. toitaineid. Säärases primitiivses majandussüsteemis ei kergiks esile näit. mõisted, nagu oma hind, kallidus jne., vaid igaüks töötaks ainult teise tarvete rahuldamiseks oma tarvete rahuldushinnaga. Kapitalistliku tootmisprotsessi mõte ja siht on aga teissugune — kasumi (profildi) taotlemine. Tootmine kapitalistlikus süsteemis toimub ainult selleks, et peale oma hinnaga katmist jääks üle teatav kasum. Kaob profiit, siis pole tootjal enam tõukejõudu tootmise jätkamiseks.

Sama tunnuse lisajäreldusel ei kanna tootmise riisikot mitte tarbija — näit. kooperatsioon — vaid nn. ettevõtjad. Töölised, kapital, tarbija — need on väljaspool riisikot. Tööline tahab kindlat palka, kapital — kindlat kasvikut (protsenti), tarbija — maailmaturu hinnatasemel olevat hinda.

Individualistliku korra eduks on aga mitmed kindlad eeldused, ilma milleta ettevõtja ei ole nõus ja tal pole võimalikki kanda riisikot. Esimeheks eelduseks on eraomandi olemasolu. Isikliku kasumitaotlemise sihiga võib loomulikult teotseda ja teotsetakse ainult siis, kui loodetak profiit, mille saamiseks riisikot kantakse, jääb ettevõtjale.

Teine individualistliku korra edu tingimatult vajaline eeldus on majanduslik tegevuse vabadus. Kui igaüks ise kannab vastutust oma majandusliku olemasolu eest, siis nõuab see ka igaihele vabaduse andmist oma äranägemise kohaselt majanduslikult teotseda. Küll pole kunagi see teotsemine olnud täiesti piiramatult vaba, aga see mõiste on siiski kapitalistliku korra aluseid.

Lõpuks eeldab individualistlik kord konsumi vabadust ja tootmis- ning töövabadust.

Konsumi vabadus on teiste sõnadega loobumine igasuguseist katseist maitse, tarviduste ja kaubanõudmise mõjustamiseks, jättes nende kujunemise täielikult hindade reguleerida.

Tootmis- ja töövabadus tähendab seda, et tootja võib teotseda vabalt ainult oma kasumitaotluse seisukohalt vaadates: ei anna tootmine temale enam lisatulu — lõpetab ta selle; suurema tulu korral võib ta seda aga piiramatult laiendada.

Lõppeks töövabadus, — igaüks võib töötada sellel alal, kus ta soovib, ilma ühegi kitsenduse ja käsuta.

2. Kapitalism — ainult ajalooline ajajärk.

Kapitalismi ülaltähendatud tunnuste analüüsidest muutub veelgi selgemaks tõsiasi, mille vastu küll ei vaieldagi: kapitalism on vaid ajalooline ajajärk.

Vähemalt 50.000, tõenäoliselt aga kauem kui 100.000 aastat, elab inimene Euroopas. Ja kuigi viimast sajandit oma tehnilise eduga on nimetatud „tehnika ajajärguks“ — ei saa siiski hinnata liiga üleolevalt inimesoo edu eeljaloolisel ajajärgul. Palju pikem on olnud inimesoo kultuuri-tee — peavarjuta, kehakatteta ja kaitseta metsinimesest kuni inimeseni mugavates majades, haritud põldudel, värvitud ja osavalt kootud linastes ning villastes rõivastes, kõigi vajaliste maja- ja tarbeasjadega varustatuna — nagu me näeme neid ajaloo algel, umbes 4 aastatuhat e. Kr. ja teiselt poolt nüüdisajal. Babüloonia, Assüüria, Kreeka ja Rooma majanduselu omab hiljem koguni seesuguse arenemisastme, mis kaudselt ja osaliselt isegi vastab praegusaja majanduselu tingimustele. Kuid siiski ei näe me seal veel mitte kõike neid tunnuseid, mida varemalt loendasime praeguse maailmakorra tunnustena. Kuigi seal juba oli tekkinud teatav väike klass vabu ettevõtjaid ja kaupmehi, ehkki maksis eraomandi põhimõte ja protsendi nõudmine laenukapitalilt, — puudusid seal siiski need kodanlikud vabadused, majandusliku tegevuse vabadus, tootmis- ja töövabadus ning tootmine peamiselt „turu“, mitte otsese tarbija jaoks, mis on iseloomulikumaid jooni praeguses majandussüsteemis, ja mis on olnud tähtsaimaks tõukejõuks viimase ajajärgu majanduslikus edus.

Keskaja feodaalkorras langeb Euroopas majanduselu tase tunduvalt ja kergib esile naturaalmajapidamine, eeskätt põllumehi ja linnakäsitöölise otseses ja vastastikusel koostöös. Keskaeg oma pärisorjusega, tsunftidega, liikumisvabaduseta jne. on seepärast veelgi võõram modernsele kapitalismile kui antiikne majanduselu tõusuajajärk.

Ristisõdade järele, eriti aga peale Ameerika ja India mereteie avastamist, hakkab arenema kaubandus teiste maailmajagudega, mis võimaldab kaubanduses määratud kasusid, kapitali kuhjumist ja annab ühtlasi kapitalismi aluspõhja. Aga alles prantsuse revolutsiooni tagajärjed üheltpoolt ja Napoleoni koodeksi põhimõtted teiselt poolt võimaldavad Euroopas ühes kodanlike vabadustega vaba majandusliku tegevuse, vaba võistluse, tootmis- ja töövabaduse. Need annavadki majanduselu arengule hoogsat tõuke ja loovad praegusaja kapitalistliku majandussüsteemi.

Praeguse süsteemi suurimad saavutised on ajajärgus, kus üksikud kiiremini arenenud kapitalijõukad maad, kasustades oma tehnilisi saavutisi, võimulist ülekaalu ja paremat majanduse organisatsiooni, tõstavad oma jõukust suuresti teiste maade ja maailmaosade kulul. Tööstussaadustele on lahti määratu vaba maailmaturg, toorained on odavad, võistlus puudub. Jõukad tööstusemaad seejuures määravad niihästi toorainete kui ka põllumajandussaaduste hinnad, olles ainukeseks ostujõuliseks turuks, dikteerivad hinnad ka oma tööstussaadusile. Säherduse konjunktuuri juures on ettevõtlikkus üldiselt tasuv, vaatamata sellele, et puudub ülevaade turu mahutusest, puudub igasugune majandusplaan.

Vaba võistlus ja vaba majanduslik tegevus on osutanud suuri teeneid sellise ebaloomuliku ja ebaõiglase konjunktuuri järkjärgulisel kõrvaldamisel. Ettevõtete arv tõuseb alatiselt, üks maa teise järele muutub „töõndusmaaks“, milline protsess viiakse lõpule eriti viimase maailmasõja ajal. Surutakse alla ühtlasi saaduste hindu sedavõrt, et kunstlikult soodus konjunktuur kaob lõplikult, ent teisalt kaovad ka kõik senised nn. „koloniaalsed turud“ ja „tagamaad“ ning turustamisprobleemid muutuvad põlevamaiks päevaküsimusiks.

Toodangu tõus ühes vastava tehnilise eduga ja õiglaste hindade vahekorra maksmapanek on selle viimase ajaloolise ajajärgu teene, mida meie nimetame kapitalismiks, kapitalistlikuks ajajärguks.

3. Kas meie ajajärk on veel puhtkapitalistlik?

Ühenduses hinnataseme langemisega tootmisväärtuse piirini, vabade turgude kadumisega, terava vahe kadumisega „ekspluateerivate“ ja „ekspluateeritavate“ maade vahel ja kõige selle tagajärjel hävitavalt teravaks kujunenud võistlusega on tekkinud olukorrad, korraldused ja määrused, mis sunnivad meid juba põhjustatult küsima: kas meie ajajärk on veel puhtkapitalistlik?

Kapitalismi esimene tunnus on: vaba võistlus. Kas on aga praegu see veel olemas? Kui alguses vaba võistluse hävitasid juba osaliselt igasugused rahvusvahelised kartellid ja trustid, siis on see nüüd täielikult kägistatud keelutollidega, kontingentidega, valuutakitsendustega, sotsiaalseadustega ja igasuguste muude korraldustega.

K o n s u m i v a b a d u s e s t pole samuti palju järele jäänud. Kuigi selles suhtes valitsevad osalt vabamad tingimused kui näiteks nn. „sõja-sotsialismi“ ajal Saksamaal, on see ka praegu sisseveo kitsendustega, kontingentidega, majandusplaanidega jne. tugevasti piiratud, nii et täielikku vabadust sel alal ei olele enam peaaegu üheski riigis.

M a j a n d u s l i k t e g e v u s v a b a d u s on vormiliselt küll olemas, kuid seda ei saa tegelikult kõikide kitsenduste tõttu kasustada. Tegelikult ei ole seda võimalik teostada aladel, mida täielikult kontrollivad rahvusvahelised trustid ja kartellid, kuna need oma laialdase organisatsiooni tõttu iga algaja võistleja kohe „kulude arvel“ surnuks võistlevad, kuid ka vormiliselt on see täieliselt keelatud paljudel aladel, kus maksmas monopolid, aktsiisid, või muud kitsendused.

„Pühal“ eraomandi instituudil on samuti palju auke. Kuna omal ajal läks isegi sõdadeni, kui „püha“ eraomandit „võõrandada“ taheti, näit. päris-orje, on nüüd peaaegu kõigis mais loodusejõud ja maapõuehüvised riiklikud, maareformidega võõrandatakse eraomanike maad kui tootmisvahendid, ning masinaist ja vabrikuist kõneldakse avalikult kui rahvuslikust kapitalist — tootmisvahendeist.

Kuna kapitalistliku maailmakorra juures riik ikka on püüdnud olla „öövah“ ja majanduslik tegevus on lasunud ainult eraettevõtjail, — näeme nüüd arvukais riiges ainult riiklikke ja kogukondlikke raudteid, posti, telegraafi, rohkesti jõujaame, mäe- j. t. tööstusi.

Kokkuvõttes peab konstateerima, et enamik korraldusi, põhimõtteid, kavasid jne., mis viimasel ajal seni kogu maailmas on maksma pandud või avaldatud, või mis järjest tegeliku elu ja olukordade nõudel täiendavalt maksma pannakse ja kavatsetakse, et need on täiesti võõrad kapitalismi põhimõttele ja tunnuseile. Kuid nad ei ole mitte ainult võõrad, vaid nad hävitavad ühtlasi peamised eeldused, mis võimaldasid seni kapitalistlikul korral iseseisvalt, ilma juhtimiseta korraldada majanduselu, reguleerida tootmist ja hindu. Häda ja olukordade sunnil on seega peaaegu kogu maailm juba maksma pannud korra, mis halvab kapitalistliku süsteemi funktsioneerimist, ega jäta enam lootustki, et praeguses olukorras kapitalistlik süsteem ise oma sisemiste reguleerumisjõudude kaudu suudaks muuta majanduselu uuesti normaalseks.

Praegusaja probleem lasub hoopis teisel küsimusel: kas peale paljude kümnete aastatuhandete kestnud inimessoo arenemisprotsessi saabunud ja umbes poolteist sajandit kestnud arenemisjärg ja majanduskorralduse süsteem, mis praegu tegevusvõimetu ja halvatud, on juba kadumas, et teed anda uutele eluvormidele, või on see halvatus vaid varjusurm, millest senine kord ärkab uuesti teovõimsana ja elujõulisena? Selles küsimuses peitub praeguse kapitalismi kriisi probleem.

Leo Sepp.

ERK nr. 2 ilmub veebruari 15.-ks ja nr. 3 Vabariigi aastapäevaks.

Ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 2.—, poolaastas kr. 1.20.

Vastutav toimetaja: *Ed. Roos.* Tegevtoimetaja: *Edg. Kant.*

Toimetuse liikmed: *E. Ein, V. Nõges, Ed. Poom, Ed. Sahkenberg, L. Sepp, H. Tammer.*

Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi.* Tartu, postkast 140.

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLITILINE AJAKIRI

Tegev toimetaja mag. geogr. *Edg. Kant*. Vastutav toimetaja keeleteadlane *Ed. Roos*. Toimetuse liikmed: dotsent dr. jur. *E. Ein*, õigusteadlane *V. Nõges*, majandusteadlane *Ed. Poom*, õigusteadlane *Ed. Sahkenberg*, majandusteadlane *Leo Sepp*, ajakirjanik-toimetaja *H. Tammer*. Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi*.

Kaastööd lubanud: majandusteadlane *T. Enders*, riigikohtunik *T. Grünthal*, ajakirjanik-toimetaja *E. Jalak*, õigusteadlane mag. jur. *N. Kaasik*, loodusteadlane *H. Kauri*, direktor *K. Kornel*, maior *K. Kirkmann*, Ülikooli rektor prof. *J. Kõpp*, ajakirjanik-peatoimetaja *Ed. Laamann*, koolinõunik *J. Lang*, kasvatusteadlane *M. Meisi*, professor *H. Moora*, ajakirjanik-toimetaja *M. Nurk*, õigusteadlane adv. *A. Peet*, kirjanik *E. Peterson*, eruaadmiral *J. Pitka*, haridusinstruktor *G. Puu*, koolidirektor *J. Roos*, rahvateadlane *G. Rünk*, õigusteadlane-sündik *K. Selter*, dotsent dr. phil. *H. Sepp*, õigusteadlane adv. *A. Susi*, Ülikooli prorektor prof. *J. Uluots*, kunstiajaloolane *Alfr. Vaga*, dotsent dr. phil. *J. Vasar*, j. t.

Soomest mag. phil. *V. Helanen* ja Ungarist vitéz *B. Losonczy*.

Ajakiri „ERK“ käsitleb poliitilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurilisi küsimusi rahvuslikult platvormilt.

„ERK“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind aastas kr. 2.—, poolaastas kr. 1.20, üksiknumbrid à 25 senti. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised riigis. Toimetuse ja talituse aadress on

TARTU, POSTKAST 140, EESTI RAHVUSLASTE KLUBI.

G. Roht'i trüki- ja köitekoda

Tartus, Promenadi tän. 6,

kõige uuemate ladumise- ja trükimasinatega täiendatud,
valmistab

kõiksugu trüki- ja köitetöid

maitserikkalt, ruttu ja odavalt.

Valitsusasutustele, seltsidele, koolidele, põllumeestele, äri-
meestele ja töösturitele tarvilikud raamatud ja planketid
ladus alati saadaval.

— Kõiksugused laululehed, arvelehed jne. ladus olemas. —

Raamatukaupluses

kõikidest Eestis kirjastatud raamatutest suur tagavara.

Oma kirjastusel ilmunud raamatutest saadetakse soovikorral nimekirja postiga kätte.

Kirjutus- ja joonistusmaterjalidest suur väljavalik oma ja väljamaa vabrikutest.

Kauba Pank

Tartus, omas majas, Suurturg 12.

Üldtelefon 1-83 ja 9.

Juhatuse telefon 2-09.

Avatud äripäevadel 9—2.

Kauba Pank (endised Tartu Vastastikused Krediid-Ühisused) on asutatud 1905. aastal ja on vanemaid rahaasutisi Eestis.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Võtab raha hoiule

tähtajalisele ja jooksvale arvele ja maksab 4—6%.

Annab laenusid

heade kindlustuste vastu ja võtab 7¹/₂—8%. Laenajatelt liikmemaksu ega lisavastutust ei võeta.

Annab garantiid ettevõtjatele hangete ja maksude kindlustuseks.

Toimetab vekslite, tshekkide ja veokirjade sissenõudmist.

Saadab raha kõikidesse kodumaa linnadesse ja alevitesse.

==== Asjaajamine kiire ja korralik. ====